

Εκταση: **500** τ. χλμ. Ανάπτυξη ακτών: **150** χλμ. Πληθυσμός **33.000 (2011: 32.760)**

Οι δυτικές ακτές της Σάμου είναι το πλησιέστερο προς τις Μικρασιατικές ακτές ελληνικό σημείο. Τις χωρίζει το Επταστάδιο στενό: το πλάτους ενός μιλίου Στενό της Μυκάλης. Το νησί είναι ορεινό. Πεδινά τμήματα έχει στα παράλια, ενώ κοιλάδες υπάρχουν ανάμεσα στα βουνά.

Το όρος Κέρκης ή Κερκετεύς υψώνει τη γυμνή κορυφή του στα 1.444 μ. στο δυτικό τμήμα του νησιού. Είναι το ψηλότερο σ' ολόκληρο το γεωγραφικό διαμέρισμα του Ανατολικού Αιγαίου. Έχει ηφαιστειογενή προέλευση και τέμνεται από βαθιές χαράδρες. Η Άμπελος είναι το δεύτερο σε υψόμετρο βουνό με κορφές τον Άσπρο Βράχο (1.020 μ.) και τον Προφήτη Ηλία (1.060 μ.) και βρίσκεται στο κέντρο του νησιού. Κατά μία εκδοχή, τα ψηλά βουνά του έδωσαν και την ονομασία, αφού η φοινικική ρίζα της λέξης Σάμος («σαμά») σημαίνει υψηλή. Κατά παραφθορά οι Τούρκοι την έλεγαν Σουσάμ Αντά.

Στις ακτές της Σάμου σχηματίζεται ένας μόνο πραγματικός κόλπος, το Βαθύ. Ανοιχτός κόλπος είναι ο Μαραθόκαμπος, όπου βρίσκονται οι όρμοι Αγία Κυριακή, Λιμιώνας, Μαραθόκαμπος, Πεύκο, Λιμιωτάκι. Το ίδιο είναι και το Τηγάνι, όπου βρίσκεται ο όρμος Κολώνα και το λιμάνι Πυθαγόρειο. Στις ανατολικές ακτές βρίσκεται η Μυρτιά.

Στο **Βαθύ**, στο μυχό του, βρίσκεται το κυριότερο λιμάνι και πρωτεύουσα του νομού Σάμου. Από τα άλλα λιμάνια του νησιού σημαντικότερα είναι το **Καρλόβασι** και το **Πυθαγόρειο**

:

Βρίσκεται στη θέση που κατείχε το αρχαίο λιμάνι των Σαμίων.

Ο χαρακτήρας της πόλης είναι κυρίως εμπορικός. Σημαντικότερες συνοικίες της είναι το Κατρούνι, η Χαρουπιά (Άγιος Νικόλαος), τα Ταμπάχανα (Άγιος Σπυρίδωνας) και η Κούτρα (Άγιος Χαράλαμπος). Νεοκλασικά κτίρια και αρχοντικά δείχνουν το πλούτο και τη δύναμή της. Η παραλία προς το Μαλαγάρι είναι θελκτική. Η πλαζ του Γάγκου βρίσκεται στο δρόμο προς το **Κοτρώ νι**. Επαύλεις υπάρχουν στη θέση Κότσικα, σε απόσταση 3,5 χλμ. Στον κάμπο της Βλαμαρής υψώνονται τα μοναστήρια της Αγίας Ζώνης και της Ζωοδόχου Πηγής.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν σημεία του νησιού όπως: Το **Κοκκάρι** με τα ωραία παραθαλάσσια κέντρα. Οι

Βουρλιώ τες

με τα άφθονα νερά και κοντά η

Παναγία Βροντιανή

, που πήρε το όνομά της από το βουητό του αέρα στις γύρω πλαγιές. Το

Καρλόβασι

, είναι μια μικρή πολιτεία με γραφικά σπίτια, θελκτικές ακρογιαλιές, καλντερίμια και την ωραία παράδοση του Επιταφίου της Παναγίας στις 25 Αυγούστου. Στον

Μαραθόκαμπο

με τις χαρουπιές και τις ελιές σώζεται το καμπανάκι με το οποίο οι Σαμιώτες σήμαναν την έναρξη της επανάστασης του 1821. Το

Πυθαγόρειο

διαθέτει αξιόλογες αρχαιότητες και το όρυγμα του Ευπαλίνου, μια στοά στο βουνό για να περνά το νερό.

Η Σάμος διαθέτει αρχαιολογικό μουσείο, βυζαντινό μουσείο, πινακοθήκη και δημοτική βιβλιοθήκη. Το νησί έχει αεροπορική σύνδεση με την Αθήνα. Η ακτοπλοϊκή σύνδεση με τον Πειραιά και τα γύρω νησιά είναι σχετικά πυκνή. Καλό είναι και το εσωτερικό οδικό δίκτυο.

Τηλέφωνα στο Βαθύ: Αστυνομία 227.30.27.404. Τουριστική Αστυνομία 227.30.81.000. Δήμος 227.30.27.340, 227.30.24.330. Γραφείο Τουριστικών Πληροφοριών Δήμου 227.30.92.333. ΕΟΤ 227.30.28.530. Λιμεναρχείο 227.30.27.890, 227.30.27.318, 227.30.27.318. ΟΤΕ 227.30.28.530. Ταξί 227.30.28.404. Νοσοκομείο 227.30.27.407, 227.30.27.426.

Η ιστορία της Σάμου

Συνωστισμός οικιστών:

Σχετικά πρόσφατα ευρήματα μαρτυρούν ότι η Σάμος ήταν κατοικημένη από τη Λιθική εποχή, τουλάχιστον 4000 χρόνια π.Χ. Οι συγκεχυμένες παραδόσεις που διέσωσε η μυθολογία για τους αρχικούς κατοίκους και τους πρώτους αποίκους περιέχονται στις ιστορίες γύρω από τον Αγκαίο (βλ. «**Ιστορία του νομού**»: Το όνομα της Σάμου). Στα 1140 π.Χ., ένας Μακαρέας από τη Λέσβο, γιος του τότε εκεί βασιλιά Κυδρόλαου, αποίκησε το νησί. Τον ίδιο καιρό, έφτασαν στη Σάμο μετανάστες από την περιοχή του Φλιούντα (στην Πελοπόννησο, κοντά στη Νεμέα), με αρχηγό τον Ίππασι. Κι ακόμα, Αθηναίοι υπό τον Νηλέα (πρέπει να είχαν ήδη περάσει από τη Νάξο), ο οποίος συνέχισε για τη μικρασιατική παραλία, αφήνοντας στο νησί τον Τεμβρίωνα και τον Προκλή. Οι δυο τους μοίρασαν τη Σάμο στα δύο (Χησία και Αστυπάλεια) και καθένας πήρε από ένα κομμάτι. Οι χρονολόγοι τοποθετούν την βασιλεία τους ανάμεσα στα 1130 και 1120 π.Χ. Για τον Προκλή δεν ξέρουμε πολλά. Ο Τεμβρίωνας όμως μετανάστευσε στη Θράκη αφήνοντας πίσω του τον Λεωγόρα, τον οποίο νίκησε σε μάχη ο Άνδροκλος της απέναντι μικρασιατικής Εφέσου.

Είναι η εποχή που δημιουργήθηκε η Ιωνική Δωδεκάπολη, της οποία μέλος έγινε και η Σάμος. Γύρισε όμως ο Τεμβρίωνας κι απέκτησε πάλι την κυριότητα του νησιού. Τότε ή λίγο αργότερα, ζήτησαν τη βοήθεια των Σαμίων οι Πριηνεείς (από τα μέρη τους καταγόταν ο μετέπειτα από τους επτά σοφούς Βίας ο Πριηνεύς) που είχαν πόλεμο με τους Κάρες. Μετά τη συμμαχική νίκη, οι Σάμιοι πήραν δώρο στη μικρασιατική ακτή κάποιες εκτάσεις, οι οποίες αργότερα επρόκειτο να τους βάλουν σε μπελάδες. Οι επόμενοι όμως αιώνες κύλησαν ειρηνικά. Γύρω στα 670 π.Χ., βασιλιάς στη Σάμο ήταν κάποιος Αμφικράτης που πολέμησε εναντίον της Αίγινας. Τον ανέτρεψαν οι αριστοκράτες της γης κι αυτούς ο Δημοτέλης, που έστειλε στρατό να βοηθήσει τους Σάμιους αποίκους στη θρακική πόλη Πέρινθος. Βρήκαν ευκαιρία και τον σκότωσαν οι μεγαλογαιοκτήμονες που επαναστάτησαν και ξανάρθαν στα πράγματα. Όταν όμως ο στρατός επέστρεψε, κατέλυσε την εξουσία των αριστοκρατών της γης. Οριστικά αυτή τη φορά.

Οι «μπίζνες» του Πολυκράτη:

Ο Πολυκράτης ήταν ένας Σάμιος αριστοκράτης με εξαιρετικές επιχειρηματικές ιδέες. Ξέροντας το ψώνιο των συγχρόνων του με τα συμπόσια, αγόρασε πολυτελή στρώματα και σερβίτσια ποτηριών και τα νοίκιαζε. Μετά, οργανώθηκε σε εταιρεία με μέλη τα αδέρφια του, Παντάγνωτο και Συλοσώντα, και κάποιους στενούς φίλους. Κάνοντας σπουδαία δώρα σε διαφόρους, απέκτησε και οπαδούς.

Οι συμπατριώτες του είχαν τη συνήθεια, στη γιορτή της θεάς Ήρας κάθε χρόνο, να βγαίνουν αρματωμένοι με όλα τα όπλα τους. Πήγαιναν έτσι ως τον ναό της Ήρας, απέθεταν τα όπλα στο προαύλιο και έμπαιναν άοπλοι στον ιερό χώρο. Στα 538 (;) π.Χ., ο Πολυκράτης και οι δικοί του, όταν σιγουρεύτηκαν ότι όλοι οι δυνάμενοι να φέρουν όπλα τα είχαν αφήσει, τα μάζεψαν, ενώ άλλοι «συνεταίροι» κυρίευαν τα αφρούρητα δημόσια κτίρια της πόλης. Το πραξικόπημα επέτυχε και ήταν αναίμακτο. Και στους δρόμους κυκλοφορούσαν οπλισμένοι άνδρες που ο τύραννος της Νάξου, Λύγδαμης, έστειλε να βάλουν ένα χέρι. Ο Πολυκράτης επέβαλε δικτατορία (τυραννίδα).

Πρώτη του δουλειά ήταν να προχωρήσει σε ψηφοθηρικά μέτρα υπέρ των λαϊκών στρωμάτων, ώστε να αποκτήσει «λαϊκή βάση» (ανάμεσα σ' αυτά ήταν και η υποχρέωση των πλουσίων να συντηρούν τις άπορες μητέρες πεσόντων στις μάχες). Στη συνέχεια, έβαλε αβάσταχτους φόρους στους αριστοκράτες της γης, ώστε και χρήματα να μπαίνουν στο ταμείο και οι μεγαλογαιοκτήμονες να μην μπορούν να χρηματοδοτήσουν επαναστάσεις. Από τους φόρους, ένα μεγάλο μέρος πήγαινε στην κατασκευή εντυπωσιακών δημόσιων έργων και ένα καθόλου ευκαταφρόνητο συντηρούσε την πολυτελή αυλή του. Οι πιο επικίνδυνοι αριστοκράτες εξορίστηκαν. Πολλοί όμως άλλοι αυτοεξορίστηκαν για να γλιτώσουν την φορολογία. Εξόριστοι και εμικρέδες μαζεύτηκαν στην Κάτω Ιταλία κι έκτισαν αποικία που την ονόμασαν Δικαιοάρχεια (σε αντίθεση προς την πατρίδα τους που γι' αυτούς ήταν «αδικοάρχεια»). Ανάμεσα στους αυτοεξοριστούς ήταν και ο Πυθαγόρας που όμως προτίμησε να εγκατασταθεί στον Κρότωνα.

Έξι χρόνια μετά την κατάληψη της εξουσίας, ο Παντάγνωτος βρέθηκε νεκρός. Κακές γλώσσες είπαν τότε ότι ο Πολυκράτης έβαλε και δολοφόνησαν τον αδελφό του. Το βέβαιο είναι ότι ο άλλος του αδελφός, ο Συλοσώντας, έφυγε στην Αίγυπτο. Ο Πολυκράτης έμεινε απόλυτος κυρίαρχος του παιχνιδιού. Στην αυλή του μαζεύονταν γνωστοί ποιητές όπως ο Ίβυκος και ο Ανακρέων, γιατροί όπως ο Δημοκίδης και καλλιτέχνες.

Ο Ανακρέων ζούσε αυτοεξόριστος στα Άβδηρα της Θράκης, όταν ο Πολυκράτης του έστειλε πρόσκληση να πάει στη Σάμο. Εγκαταστάθηκε στην αυλή του κι έγραφε ποιήματα ύμνους, ερωτικά, για το κρασί, ελεγείες και επιγράμματα. Μετά τον θάνατο του Πολυκράτη, μετακόμισε στην αυλή των Πεισιστρατιδών, στην Αθήνα, όπου και έμεινε ως τον θάνατό του, το 495 π.Χ. Ο Ίβυκος καταγόταν από το Ρήγιο. Έγραψε επτά βιβλία γεμάτα ποιήματα, ερωτικά κυρίως. Μετά τη Σάμο, πήγε στην Κόρινθο. Κάποια στιγμή, τον ξεμονάχισαν ληστές, τον λήστεψαν και τον σκότωσαν. Ήταν σε ερημική περιοχή και οι μόνοι «μάρτυρες» του φονικού ήταν κάποια πουλιά, γερανοί, που πετούσαν ψηλά. Πεθαίνοντας, ο Ίβυκος φώναξε στους γερανούς να βοηθήσουν να αποδοθεί δικαιοσύνη. Οι ληστές έβαλαν τα γέλια. Η είδηση της δολοφονίας του ποιητή προκάλεσε σοκ στην Κόρινθο. Οι ληστές όμως προδόθηκαν μόνοι τους: Στον ουρανό φάνηκαν κάποιοι γερανοί κι ο ένας ληστής τους έδειξε στους άλλους γελώντας: «Οι γερανοί του Ίβυκου», είπε. Τον άκουσαν περαστικοί και το

κατήγγειλαν. Οι ληστές συνελήφθησαν, ανακρίθηκαν, ομολόγησαν και τιμωρήθηκαν.

Το Ευπαλίνειο όρυγμα:

Κλειδί για τις δουλειές του Πολυκράτη ήταν ο στόλος. Με τα χρήματα των φόρων, ναυπήγησε εκατό πεντηκοντόρους (πλοία με πενήντα κουπιά) και σαράντα μοντέρνες τριήρεις (ευκίνητα πολεμικά που από το 530 π.Χ. είχαν κάνει την εμφάνισή τους στις θάλασσες). Και ζήτησε να του ναυπηγήσουν «διήρεις» (παραλλαγή της τριήρης με δυο σειρές κουπιά) δικής του έμπνευσης. Ο νέος τύπος πλοίου ονομάστηκε «Σάμαινα». Δημιούργησε έτσι πλήθος θέσεις εργασίας (ναυπηγοί, τεχνίτες, ανειδίκευτοι, ναύτες, κωπηλάτες και πολεμιστές βρήκαν δουλειά). Οι έμμισθοι «έβγαζαν τα λεφτά τους», καθώς ο τεράστιος αυτός στόλος, εκτός από τα πολεμικά του καθήκοντα, ασκούσε και την αρκετά επικερδή στην εποχή του επιχείρηση που ονομάζεται πειρατεία.

Το χρήμα έρεε άφθονο και ο Πολυκράτης δεν το άφησε να πάει χαμένο. Μια νέα Αγορά κτίστηκε, ένα λαμπρό ανάκτορο υψώθηκε, μια βαθιά προστατευτική τάφρος ανοίχτηκε γύρω από τα τείχη. Ένα καινούριο λιμάνι κατασκευάστηκε με κυματοθραύστη μήκους 400 μ. Όμως, το πιο χρήσιμο έργο του ήταν το υδραγωγείο με τη θαυμαστή σήραγγα μήκους ενός χλμ. που διαπερνά το βουνό και προκαλεί δέος ακόμα και σήμερα: Τη σχεδίασε και την ολοκλήρωσε ο Ευπαλίνος από τα Μέγαρα. Υπολόγισε τόσο σωστά την «πορεία» της, ώστε τα δυο συνεργεία που ξεκίνησαν ταυτόχρονα από τις δυο άκρες του βουνού, συναντήθηκαν κάπου στη μέση με απόκλιση γύρω στα 60 εκατοστά του μέτρου. Είναι το ονομαστό «Ευπαλίνειο όρυγμα» που σώζεται ακόμα.

Στα 525 π.Χ., κήκε ο ναός της Ήρας. Είχε κτιστεί από τους Σάμιους αρχιτέκτονες και γλύπτες Θεόδωρο και Ροίκο, τους πρώτους που φιλοτέχνησαν χάλκινα αγάλματα κι άφησαν εποχή δημιουργώντας ολόκληρη σχολή. Ο Πολυκράτης βρήκε την ευκαιρία να κτίσει ένα νέο Ηραίο, πιο εντυπωσιακό από το προηγούμενο και από κάθε άλλο της εποχής του. Το έργο όμως αυτό δεν τελείωσε ποτέ. Σήμερα, σώζεται μόνο ένας κίονας, η «Κολόνα», όπως τον αποκαλούν οι ντόπιοι.

Ανατρεπτικές κινήσεις:

Οι αριστοκράτες δεν μπορούσαν να χωνέψουν ότι είχαν χάσει την εξουσία και με κάθε τρόπο προσπαθούσαν να διαβάλουν τον Πολυκράτη στον λαό με διάφορες διαδόσεις. Ο Ανακρέων έγραψε ότι στην πόλη κυκλοφορούσαν «μυθηταί». Στη σύγχρονη εποχή, τους αποκαλούν «ψιθυριστές». Με τους ψιθύρους όμως, δεν πέφτουν οι δικτατορίες. Και ο Πολυκράτης είχε τα μάτια και τ' αφτιά του ανοιχτά. Αν και σύμμαχος του φαραώ Άμαση, δεν δίστασε να πάει με τον Πέρση Καμβύση, όταν αυτός ετοιμαζόταν να εισβάλει στην Αίγυπτο και ήταν ηλίου φαεινότερο ότι θα την έπαιρνε. Ο Καμβύσης είχε γίνει Μεγάλος Βασιλιάς δολοφονώντας τον βασιλιά αδελφό του, Σμέρδι. Χρειαζόταν κάτι μεγάλο για να αποδείξει ότι ήταν άξιος για τον θρόνο. Η τότε Αίγυπτος ήταν μια καλή ευκαιρία. Ο Πολυκράτης επάνδρωσε τις σαράντα τριήρεις του με τα μέλη των αριστοκρατικών οικογενειών που θεωρούσε επικίνδυνα και τις έστειλε να βοηθήσουν τον Καμβύση στην εκστρατεία του στην Αίγυπτο. Με μια επιστολή στον Πέρση βασιλιά, του ζητούσε να φροντίσει ώστε τα πλοία και το προσωπικό τους να μην επιστρέψουν στη Σάμο.

Οι αριστοκράτες όμως θεώρησαν ότι βρήκαν την ευκαιρία της ζωής τους να απαλλαγούν από τον τύραννο. Μεσοπέλαγα, έξω από την Κάρπαθο (ή, κατ' άλλους, όταν έφτασαν στην Αίγυπτο), συνεννοήθηκαν να γυρίσουν πίσω: Στόλο είχαν, οπλισμένοι ήσαν, ναύτες μάχιμους διέθεταν. Ο τύραννος όμως είχε και δικούς του ανάμεσά τους. Ώσπου να συμφωνήσουν οι αριστοκράτες, η είδηση είχε φτάσει στη Σάμο. Ο Πολυκράτης συνέλαβε τις οικογένειες φίλων των στασιαστών μέσα στην πόλη, οργανώθηκε και τους περίμενε. Μόλις οι αριστοκράτες αποβιβάστηκαν, κρυμμένοι τοξότες τους αποδεκάτισαν. Μισθοφόροι έπεσαν επάνω τους και τους αποτελείωσαν. Κανένας δεν βρέθηκε να βοηθήσει στο κίνημα. Οι μέσα στην πόλη φίλοι των κινηματιών φοβήθηκαν για τους δικούς τους, καθώς ο Πολυκράτης διέδωσε ότι θα τους κάψει ζωντανούς, αν κινηθούν.

Όσοι από τους αριστοκράτες σώθηκαν, κατέφυγαν στη Σπάρτη και ζήτησαν βοήθεια. Οι Σπαρτιάτες προθυμοποιήθηκαν να συνδράμουν, καθώς ήταν απόλυτα εχθρικοί εναντίον του Πολυκράτη του οποίου ο πειρατικός στόλος κούρσεψε και ένα πλοίο που μετέφερε κάποιον πολυτελή θώρακα, δώρο του φαραώ της Αιγύπτου στην πόλη τους. Στον συνασπισμό μπήκαν και οι Κορίνθιοι, που έβλεπαν τα εμπορικά πλοία τους να δεινοπαθούν από τα πειρατικά του Πολυκράτη. Όλοι μαζί, έφτασαν στη Σάμο και την πολιορκήσαν. Μετά από σαράντα ημέρες, οι πολιορκητές αποχώρησαν άπρακτοι.

Συνωμοσίες και ίντριγκες:

Κάποια στιγμή, ο σατράπης των Σάρδεων, Οροίτης, ειδοποίησε τον Πολυκράτη ότι ήταν πρόθυμος να πάει στη Σάμο με όλη του την περιουσία, αν του παρείχε άσυλο. Έλεγε ότι είχε μάθει πως ο Μεγάλος Βασιλιάς, Καμβύσης, είχε διατάξει να τον σκοτώσουν. Ο Πολυκράτης ρώτησε το μαντείο, τι να κάνει. Οι ιωνοί, του απάντησε αυτό, είναι κακοί. Ο τύραννος όμως ήξερε ότι το μαντείο είχε φιλίες με τους εχθρούς του, αριστοκράτες. Άφησε τοποτηρητή τον βοηθό του Μαιάνδριο και πήγε ο ίδιος στις Σάρδεις για να φέρει τον Οροίτη. Ο σατράπης τον συνέλαβε και τον σκότωσε με τόσο φρικτό τρόπο που ο ιστορικός Ηρόδοτος αρνήθηκε να περιγράψει. Ήταν το 522 π.Χ.

Πίσω στη Σάμο, ο Μαιάνδριος κάλεσε τους πολίτες και τους ανακοίνωσε ότι δεν ενέκρινε τις μεθόδους του Πολυκράτη και θα κατέθετε την εξουσία προτείνοντας καθεστώς ισονομίας, με την προϋπόθεση ότι η πόλη θα του έδινε έξι τάλαντα και θα τον άφηνε να γίνει ιερέας του Ελευθέριου Δία. Κάποιος από τους παρόντες, αριστοκράτης, αντέτεινε ότι ο Μαιάνδριος μάλλον έπρεπε να λογοδοτήσει για τη διαχείριση των χρημάτων της πόλης κι ότι ήταν ο τελευταίος που μπορούσε να έχει άποψη για το μέλλον του τόπου.

Ο Μαιάνδριος προθυμοποιήθηκε να λογοδοτήσει στους προκρίτους, στην ακρόπολη. Ζήτησε όμως αυτό να γίνει σε έναν έναν χωριστά με την υπόσχεση ότι θα απαντούσε σε όλες τις ερωτήσεις που θα του έκαναν. Οι πρόκριτοι βρήκαν λογική την απαίτηση. Ξεκίνησαν ένας ένας κι ανέβαιναν στην ακρόπολη. Εκεί, ο Μαιάνδριος τους συνελάμβανε και τους φυλάκιζε. Εκτελέστηκαν ως τον τελευταίο από τον ψυχοπαθή αδελφό του, Λυκάρητο.

Πάνω που ο Μαιάνδριος κι ο αδελφός του πίστεψαν ότι τελικά μπορούσαν να κρατήσουν την εξουσία, έφτασε στη Σάμο περσικός στρατός έχοντας επικεφαλής κάποιον Οτάνη που συνόδευε τον Συλοσώντα, τον αδελφό του Πολυκράτη που είχε καταφύγει στην Αίγυπτο. Στην εκστρατεία του Καμβύση, είχε βρεθεί στο πλευρό των Περσών και είχε κάνει ένα πανάκριβο δώρο σ' έναν αξιωματικό της φρουράς που ονομαζόταν Δαρείος. Μετά την προσάρτηση της Αιγύπτου στο περσικό κράτος, κάποιος απατεώνας εμφανίστηκε και είπε ότι ήταν ο Σμέρδης, ο δολοφονημένος αδελφός του Καμβύση που τάχα είχε γλιτώσει κι ερχόταν τώρα να πάρει πίσω τον θρόνο του. Ο Καμβύσης ανατράπηκε. Και ο Ψευδοσμέρδης ανατράπηκε. Αυτός, από τον αξιωματικό της φρουράς, Δαρείο. Που έγινε ο Μεγάλος Βασιλιάς Δαρείος Α', ιδρυτής δυναστείας. Ήταν το 521 π.Χ. Ξαφνικά, ο αδελφός του Πολυκράτη, βρέθηκε να έχει τρομερό δόντι στην περσική αυλή. Ζήτησε από τον Δαρείο να τον εγκαταστήσει τύραννο στη Σάμο. Κι ο Δαρείος ανταποκρίθηκε.

Ο Μαιάνδριος δέχτηκε αναγκαστικά να παραδώσει την εξουσία στον Συλοσώντα αλλά ο ψυχοπαθής αδελφός του μπήκε επικεφαλής των μισθοφόρων του καθεστώτος κι έπεσε πάνω στην περσική φρουρά. Ο Οτάνης βρήκε ενισχύσεις και διέταξε τη σφαγή όλων των αρσενικών της Σάμου. Η πόλη παραδόθηκε στον Συλοσώντα σε τραγική κατάσταση. Η εξουσία πέρασε αργότερα στον γιο του, Αιάκη. Την κράτησε ως το 497.

Ο θεϊκός Πυθαγόρας:

«Το τετράγωνο της υποτεινούσης ορθογωνίου τριγώνου ισούται με το άθροισμα των τετραγώνων των δύο καθέτων αυτού πλευρών», λέει το «πυθαγόρειο θεώρημα» που έχει παιδέψει γενιές μαθητών. Ο Πυθαγόρας (572 – 500 π.Χ.) ήταν το πιο λαμπρό τέκνο της Σάμου. Θεωρείται ιδρυτής της αριθμητικής επιστήμης, ενώ περίφημες είναι οι μελέτες του πάνω στις ιδιότητες των αριθμών. Καταγόταν από πλούσια οικογένεια που είχε τη δυνατότητα να του προσφέρει άριστη παιδεία. Υπήρξε μαθητής των σοφών Ερμοδάμαντα του Σαμίου, Φερεκύδη από τη Σύρο και Αναξιμανδρου από τη Μίλητο. Νέος, έφυγε από το νησί για να γνωρίσει τον κόσμο. Σπούδασε στην Αίγυπτο, στη Φοινίκη, στη Βαβυλώνα κι επέστρεψε στη Σάμο. Όταν την εξουσία κατέλαβε ο Πολυκράτης, έφυγε στην Κάτω Ιταλία και εγκαταστάθηκε στον Κρότωνα, πόλη με υγιεινό περιβάλλον, σπουδαίους γιατρούς και λαμπρούς αθλητές. Η φήμη του είχε προηγηθεί: Τον θεωρούσαν (και ήταν) σοφό. Ο ίδιος διάλεξε (και πρώτος καθιέρωσε) τον όρο «φιλόσοφος».

Άνοιξε σχολή, το «ομμακοεῖον» (αυτό στο οποίο κάποιος βλέπει και ακούει), όπου είχε δυο ειδών μαθητές:

Τους «εξωτερικούς» ή «ακουσματικούς» που προσέρχονταν μόνο για να ακούσουν τις σοφές διαλέξεις του για ποικίλα ζητήματα, τα οποία χωρίζονταν σε τρεις κατηγορίες:

1. Τι κάτι σημαίνει (π.χ. τι είναι το μαντείο των Δελφών).
2. Ποιο είναι πιο πολύ από άλλο (π.χ. τι είναι πιο σοφό από μια θυσία).
3. Τι πρέπει να γίνει και τι όχι (π.χ. με ποιες προϋποθέσεις πρέπει να γεννιούνται παιδιά).

Και τους «εσωτερικούς» ή «μαθηματικούς» που, σε όλη τη διάρκεια των σπουδών, είχαν κοινή περιουσία και συμβίωναν. Για να μπουν όμως εσωτερικοί στη σχολή, οι υποψήφιοι έπρεπε να περάσουν από μια σειρά δοκιμασίες. Ο Πυθαγόρας τους ρωτούσε διάφορα για τη ζωή τους, τους γονείς τους, τη συμπεριφορά τους κ.λπ. αλλά παρατηρούσε την ακριβολογία τους, τις σιωπές τους, το γέλιο τους, τις κινήσεις τους και μελετούσε τις εκφράσεις τους. Αν περνούσαν αυτό το στάδιο, ακολουθούσε άλλο που είχε να κάνει με το ενδιαφέρον τους για τα μαθήματα, την ταχύτητα αφομοίωσης και την αντίληψή τους. Όσοι δεν τα κατάφερναν, απορρίπτονταν. Όσοι περνούσαν τη δοκιμασία, γράφονταν στη σχολή. Με την προϋπόθεση ότι θα ήταν εχέμυθοι και δεν θα έλεγαν παραέξω όσα μάθαιναν.

Κάθε βράδυ, πριν να κοιμηθούν, οι μαθητές έπρεπε να απαντήσουν στην ερώτηση:

«Πη παρέβειν, τι δ' έρεξα, τι μοι δέον ουκ ετελέσθη;». Που σημαίνει: «Ποιο αμάρτημα έκανα, τι καλό έπραξα, τι είχα καθήκον να κάνω και δεν έκανα;».

Μόλις ξυπνούσαν, το πρωί, έπρεπε να σχεδιάσουν με ακρίβεια το πρόγραμμα της ημέρας. Τα πάντα τελούσαν υπό την καθοδήγηση του Πυθαγόρα, ο οποίος ήταν σεβαστός και απόλυτα αποδεκτός, σε σημείο, όταν κάπου υπήρχε διχογνωμία, να τελειώνει η συζήτηση με την απλή φράση «Αυτός έφα». Δηλαδή, «αυτός το είπε», οπότε δεύτερη κουβέντα ήταν περιττή.

Βγαίνοντας από τη σχολή, οι απόφοιτοι γνώριζαν νομικά, γεωμετρία, αστρονομία, αριθμητική, αρμονία, μουσική, ιατρική. Κι είχαν εκπαιδευτεί να είναι μεγαλόψυχοι, αυτάρκεις, λιτοδίαιτοι, ευαίσθητοι και καλά γυμνασμένοι.

Διώ ξεις και σφαγές:

Η σχολή έφτασε να γίνει ξακουστό πανεπιστήμιο. Οι μαθητές θεωρούσαν τον Πυθαγόρα θεό

τους, πίστευαν ότι μπορούσε να βρίσκεται ταυτόχρονα σε δυο διαφορετικά σημεία κι ότι είχε δώσει στη γενιά τους την «τετρακτύ» (την πρώτη τετράδα αριθμών ή τον αριθμό 4 που είναι η πηγή και η ρίζα της αιώνιας φύσης).

Το πρόβλημα του Πυθαγόρα όμως ήταν ότι υποστήριζε το αριστοκρατικό πολίτευμα, ενώ οι μαθητές του (οι Πυθαγόρειοι) ήταν κυρίως παιδιά αριστοκρατών. Με την πόλη του Κρότωνα να είναι πέρα για πέρα δημοκρατική. Και τη δημοκρατία συνεχώς να εκφυλίζεται. Στο τέλος, ο Δήμος τον ανάγκασε να φύγει. Μετακόμισε στο Μεταπόντιο, όπου και πέθανε.

Από τους διωγμούς δεν γλίτωσαν οι μαθητές του. Στην Κάτω Ιταλία δεν υπήρχε τόπος να σταθούν. Το κυνηγητό συνεχίστηκε δεκαετίες ολόκληρες. Στα 440 με 430 π.Χ., εξήντα χρόνια μετά τον θάνατό του, οι πολλοί οπαδοί του σφάχτηκαν, κάποιοι κήκαν ζωντανοί, άλλοι το έσκασαν στην Κυρίως Ελλάδα. Κι όπως ήταν φυσικό, οι διωγμοί σφυρηλάτησαν τους μαθητές του. Πάνω από έναν αιώνα μετά τον θάνατο του δασκαλου, οι Πυθαγόρειοι είχαν εξαπλωθεί τόσο στην Κάτω Ιταλία, όσο και σ' ολόκληρο τον τότε γνωστό κόσμο.

Μόνο τον Δ' π.Χ. αιώνα, διάσημοι Πυθαγόρειοι ήσαν ο φίλος του Πλάτωνα, Αρχύτας, επτά φορές στρατηγός του Τάραντα όπου η νομοθεσία δεν επέτρεπε στρατηγία για διάστημα πάνω από ένα χρόνο, ο φιλόσοφος και κωμικός ποιητής Επίχαρμος από την Κω, ο φίλος του Σωκράτη, Φιλόλαος, ο δάσκαλος του στρατηγού των Θηβαίων Επαμεινώνδα, Λύσις, που φέρεται ότι έγραψε τα «Χρυσά Έπη» (τη διδασκαλία του Πυθαγόρα), ο Ωκελλος, συγγραφέας του βιβλίου «Περί της του παντός φύσεως» κ.ά. Και θαυμαστές της διδασκαλίας του ήταν ο Ηρόδοτος, ο Ισοκράτης, ο Ηράκλειτος, ο Ξενοφάνης, ο Εμπεδοκλής και πολλοί άλλοι.

Πυθαγόρειος και Σάμιος ήταν ο Αρίσταρχος (320 – 250 π.Χ.), ένας από τους ανά τους αιώνες σπουδαιότερους αστρονόμους, ο πρώτος που ανακάλυψε ότι κέντρο του πλανητικού μας συστήματος είναι ο Ήλιος και όχι η Γη. Η διδασκαλία του καταδικάστηκε σε λησμονιά, όταν ο Πτολεμαίος Κλαύδιος συγκέντρωσε όλες τις επιστημονικές γνώσεις ως την εποχή του αλλά παρέλειψε να αναφέρει τη διδασκαλία του Αρίσταρχου, επειδή ο ίδιος ήθελε την Γη ακίνητη και τον Ήλιο να περιστρέφεται γύρω της. Την άποψη του Πτολεμαίου δέχτηκε αργότερα και η Ιερά Εξέταση, με αποτέλεσμα να υποστούν τα πάνδεινα οι επιστήμονες όπως ο Κοπέρνικος και ο Γαλιλαίος που ανακάλυψαν ότι ο Αρίσταρχος είχε δίκιο. Και ο Αρίσταρχος ερμήνευε την πυθαγόρεια διδασκαλία.

Αιώνες αργότερα, η αστρονομία, η μουσική, η φυσική (ο ηλεκτρισμός ειδικότερα), η

μηχανική διαπιστώθηκε ότι διέπονται από νόμους που πρώτος ο Πυθαγόρας ανακάλυψε και περιέγραψε μέσα από τα αριθμητικά του συστήματα. Το «τετράγωνο της υποτεινούσης» είναι ένα απλό παιχνίδι μέσα σε όλα αυτά.

Η υπεροχή των αριθμών ν:

Για τους Πυθαγόρειους, δέκα ήταν οι συστοιχίες αντιθέσεων που διέπουν τον κόσμο: Πέρας – άπειρο, περιττό (μονό) – άρτιο (ζυγό), ένα – πλήθος, δεξιό – αριστερό, αρσενικό – θηλυκό, ήρεμο – κινούμενο, ευθύ – καμπύλο, φως – σκοτάδι, καλό – κακό, τετράγωνο – ανισόπλευρο. Με κυρίαρχους τους αριθμούς. Οι ζυγοί αριθμοί μπορούν συνεχώς να διχοτομούνται και λογίζονται ως αιτία για καθετί στον κόσμο χωρίς μέτρο, χωρίς περιορισμό, χωρίς τελειότητα και ευστάθεια, άστατο και κακό. Οι μονοί αριθμοί, επειδή δεν διχοτομούνται, ενώ γίνονται ζυγοί αν προστεθούν μεταξύ τους, λογίζονται ως αιτία για καθετί που τελειώνει, περιγράφεται εύκολα, είναι ορισμένο, σύμμετρο, σταθερό, τέλειο και αγαθό. Το «**αρτιοπέρισο**

» είναι η αντιστοιχία των αντιθέσεων σε αριθμούς με πρώτη τη μονάδα που είναι η βάση για όλα (μονά και ζυγά) κι έπειτα τους ζυγούς αριθμούς που, αν διχοτομηθούν, δίνουν αδιχοτόμητους (αν διαιρεθούν δια δύο δίνουν μονούς: 6, 10, 14, 18, 22, 26, 30, 34 κ.λπ.).

Στην κατά κάποιο τρόπο ιερή αριθμολογία των Πυθαγόρειων, τον πρώτο ρόλο έχει η πρώτη δεκάδα (1 – 10), καθώς δέκα είναι οι κυρίαρχες αντιθέσεις, όπως ήδη εξηγήθηκε. Αμέσως μετά, ιερή είναι η πρώτη τετράδα, η λεγόμενη «τετρακτύς»: Επειδή είναι το πρώτο αριθμητικό τετράγωνο (2^2) και διότι το άθροισμα των τεσσάρων πρώτων αριθμών ($1+2+3+4$) βγάζει 10. Με όλα αυτά, οι Πυθαγόρειοι δίδασκαν πως η μονάδα είναι η αρχή των πάντων («εν αρχά πάντων»), οπότε, μέσω των μαθηματικών, κατέληξαν πως ένας είναι ο θεός «έστιν ηγεμών και άρχων απάντων θεός, εις αεί εών, μόνιμος, ακίνητος, αυτός εαυτώ όμοιος, έτερος των άλλων».

Η ναυμαχία της Μυκάλης:

Πιστός στους Πέρσες του Δαρείου, όπως και ο πατέρας του, ο Αιάκης ακολούθησε τον Μεγάλο Βασιλιά στην εκστρατεία του εναντίον των Σκύθων. Και ήταν ο Σάμιος Μανδροκλής που έστησε την περίφημη γέφυρα πάνω από τον Βόσπορο για να περάσει στην ευρωπαϊκή ακτή ο περσικός στρατός. Η εκστρατεία απέτυχε, απέτυχε και η επόμενη εναντίον της Νάξου και ξέσπασε η Ιωνική επανάσταση (499 π.Χ.). Οι Σάμιοι μετείχαν ενεργά και ανδραγάθησαν στη ναυμαχία των Ιώνων με τους Φοίνικες, στην Κύπρο. Στην καθοριστική ναυμαχία της Λάδης, όμως (494 π.Χ.), πάνω στην κρίσιμη στιγμή, όλα τα πλοία του σαμιακού στόλου, πλην έντεκα, πέρασαν στις γραμμές των αντιπάλων. Οι Ίωνες νικήθηκαν. Η επανάσταση πνίγηκε. Οι Σάμιοι έγραψαν τα ονόματα των έντεκα τριηράρχων που δεν ακολούθησαν τους άλλους στην αποστασία, σε τιμητική πλάκα που αναρτήθηκε σε περίοπτο σημείο της πόλης. Πλην όμως, η Σάμος ήταν πια κάτω από την περσική κηδεμονία. Στα 480 π.Χ., σαμιακά πολεμικά, θέλοντας και μη, ακολούθησαν τον περσικό στόλο στην εκστρατεία του Ξέρξη στην Ελλάδα. Όμως, ένας κήρυκας στάλθηκε στους Έλληνες και τους μετέφερε τις οδηγίες του Ξέρξη και πληροφορίες για τον στόλο του.

Μετά την ήττα στη Σαλαμίνα, όσα περσικά πλοία σώθηκαν, μοιράστηκαν στα δύο. Τα μισά, βρήκαν φιλοξενία στη Σάμο. Ο ελληνικός στόλος ναυλοχούσε στην Αίγινα, όπου έφτασαν εκπρόσωποι των Ελλήνων της Ιωνίας και ζήτησαν βοήθεια για να απαλλαγούν από τον περσικό ζυγό. Οι Έλληνες έσπευσαν με 110 πλοία και αγκυροβόλησαν κοντά στο Ηραίο. Οι Πέρσες έφυγαν στην περιοχή του ακρωτηρίου Μυκάλη (στην απέναντι μικρασιατική ακτή), όπου είχε μαζευτεί και ο στρατός τους. Τα ελληνικά πλοία τους πρόλαβαν. Ήταν 19 Σεπτεμβρίου του 479 π.Χ. Ο περσικός στόλος καταστράφηκε.

Πρώτοι οι Σάμιοι έδωξαν τους εγκαίθετους του Μεγάλου Βασιλιά από το νησί τους. Έπειτα, οι κάτοικοι όλων των νησιών του Αιγαίου, όπου υπήρχαν περσικές αρχές. Η ναυμαχία της Μυκάλης έβαλε τις βάσεις της θαλασσοκρατορίας των Αθηναίων που δημιούργησαν την Α' Αθηναϊκή συμμαχία. Η Σάμος ήταν ανάμεσα στους συμμάχους.

Η καταστροφή της Σάμου:

Με ολιγαρχικό πολίτευμα και με τη φόρα που είχε πάρει από την εποχή του Πολυκράτη, η Σάμος γνώρισε τεράστια ακμή, έγινε πολυπληθέστατη και πλούσια με το εμπόριο και τη

ναυτιλία και ίδρυσε νέες αποικίες. Η αυξανόμενη δύναμή της δεν περνούσε απαρατήρητη από τους Αθηναίους, οι οποίοι έβλεπαν σ' αυτήν ένα σκληρό και επικίνδυνο αντίπαλο. Η ευκαιρία να επέμβουν, τους δόθηκε όταν Σάμος και Μίλητος μπλέχτηκαν σε πόλεμο μεταξύ τους, για κάποιες εκτάσεις στη μικρασιατική ακτή που κάποτε είχαν χαριστεί στη Σάμο (βλ. πιο πριν, «**Ιστορία της Σάμου**»: Συνωστισμός οικιστών).

Η σύζυγος του Περικλή, Ασπασία, ενδιαφερόταν για τη Μίλητο. Τον ίδιο τον ηγέτη της Αθήνας τον ενδιέφερε να μη νικήσει η Σάμος. Ως ηγέτες της συμμαχίας, οι Αθηναίοι έγιναν αυτόκλητοι διαιτητές, καθώς πολεμούσαν δυο σύμμαχες πόλεις, και αποφάσισαν ότι η Μίλητος είχε δίκιο. Οι Σάμιοι δεν το δέχτηκαν κι άνοιξε νέος πόλεμος. Ο αθηναϊκός στόλος κατέλαβε τη Σάμο, καθαίρεσε τους ολιγαρχικούς, εγκατέστησε δημοκρατικό πολίτευμα και φρουρά και συνέλαβε όμηρους που στάλθηκαν στη Λήμνο. Μόλις όμως έφυγαν οι Αθηναίοι, οι Σάμιοι ολιγαρχικοί επαναστάτησαν, έδιωξαν την αθηναϊκή φρουρά, ελευθέρωσαν και τους ομήρους στη Λήμνο και ξαναγύρισαν στο πολίτευμα που είχαν.

Αυτή τη φορά, οι Αθηναίοι αντιμετώπισαν την κατάσταση πιο σοβαρά. Ο ίδιος ο Περικλής μπήκε επικεφαλής της εκστρατείας. Στη ναυμαχία που επακολούθησε, ο αθηναϊκός στόλος κατέστρεψε τον σαμιακό. Η πόλη της Σάμου πολιορκήθηκε από στεριά και θάλασσα. Άντεξε εννέα μήνες. Μετά παραδόθηκε. Οι Αθηναίοι την ξεθεμελίωσαν. Ήταν το 439 π.Χ. Ποτέ πια η Σάμος δεν γνώρισε την ακμή που είχε πριν.

Με σύντομη παρένθεση δυο φορές που παροδικά αλλά τρομερά καταστροφικά υπέκυψε στους Σπαρτιάτες, η Σάμος έμεινε σύμμαχος της Αθήνας επί έναν αιώνα, ως τη μάχη της Χαιρώνειας (338 π.Χ.), μετά την οποία όλη η Ελλάδα δέχτηκε την υπεροχή των Μακεδόνων. Από τους Μακεδόνες, η Σάμος πέρασε στους Πτολεμαίους, γνώρισε στα χώματά της την αντιπαλότητα των διαδόχων, βρέθηκε υποτελής στο βασίλειο της Περγάμου (198 – 131 π.Χ.), συμμάχησε με τον Μιθριδάτη, κατέληξε ρωμαϊκή επαρχία (131).

Αντώνιος και Κλεοπάτρα:

Εκατό χρόνια αργότερα, ο Μάρκος Αντώνιος και η Κλεοπάτρα αγκυροβόλησαν στο νησί, ώσπου να μαζευτούν ο στόλος κι ο στρατός τους και να κινηθούν για το ραντεβού με το

πεπρωμένο τους στο Άκτιο.

Μαζί με τα στρατεύματα, μαζεύτηκαν στο νησί στρατιές γελωτοποιών, χορευτών και μουσικών που προσπαθούσαν να πλησιάσουν και να καταπλήξουν το ζευγάρι των εραστών. Ο Αντώνιος άρπαζε από τον ναό και πλήρωνε. Νικήθηκε στο Άκτιο (31 π.Χ.). Ο Οκταβιανός Αύγουστος, όταν ξεμπέρδεψε μαζί του και με την Κλεοπάτρα, επισκέφτηκε τη Σάμο. Έμεινε δυο χρόνια, γοητευμένος από το νησί, επέστρεψε στον ναό όσα ο Αντώνιος είχε αρπάξει κι απήλθε. Το νησί βυθίστηκε πάλι στην ανία.

Ο μεσαιώνας πέρασε με τη Σάμο να παρακμάζει αλλά και να δέχεται επιδρομές κάθε είδους πειρατών. Στα 1363, η Γενοβέζικη οικογένεια των Ιουστινιάνη, με αυτοκρατορική άδεια, πήρε τη Χίο κι άπλωσε το νησιωτικό της κράτος ως τη Σάμο, την Ικαρία, τις Οινούσες και τη Παναγιά. Στα 1475, δεν μπορούσε πια να κρατήσει τη Σάμο. Ο τελευταίος Ιουστινιάνης, ο Θωμάς Φουρνέτος, εξήγησε στους κατοίκους ότι φεύγει για τη Χίο και κάλεσε όποιον ήθελε, να πάει μαζί του. Λοιμός και σεισμός που έπληξαν τον επόμενο χρόνο το νησί, έπεισαν τους πάντες να τον ακολουθήσουν. Η Σάμος εγκαταλείφθηκε κι ερήμωσε. Ήταν ακόμα ακατοίκητη, όταν το 1550 πέρασε από εκεί ο ναύαρχος των Οθωμανών, Κιλίτζ. Του άρεσε και τη ζήτησε από τον σουλτάνο. Την πήρε μαζί με ένα φερμάνι που έδινε προνόμια ελευθερίας σε όποιον χριστιανό ήθελε να εγκατασταθεί στο νησί και ταυτόχρονα απαγόρευε στους Τούρκους να πάνε εκεί. Πρώτοι ξαναγύρισαν οι απόγονοι εκείνων που είχαν φύγει στη Χίο. Κι από τους πρώτους ο Νικόλαος Σαρακίνης, αξιωματικός του Κιλίτζ. Κατέλαβε μεγάλες εκτάσεις εύφορης γης κι έκτισε ένα πύργο που σώζεται ακόμα και που κληροδοτήθηκε στο μοναστήρι της Πάτμου.

Τον ΙΖ' αιώνα, άρχισε να κτίζεται το Βαθύ. Όμως, η φορολογία που επιβλήθηκε μετά τον θάνατο του Κιλίτζ συνεχώς αυξανόταν. Στα 1768, ήταν τόσο υπέρογκη, ώστε οι εξαγριωμένοι νησιώτες λιντσάρισαν τον φοροεισπράκτορα.

Η επανάσταση:

Στα τέλη του 1818, πέρασε από τη Σάμο ο Αριστείδης Παπάς. Ήταν απόστολος της Φιλικής Εταιρείας και μύησε στην επαναστατική οργάνωση τον μητροπολίτη Κύριλλο και κάποιους

Σαμιώτες, τους οποίους εμπιστευόταν. Μετά, πήγε στη Σμύρνη. Βρισκόταν εκεί ο Σαμιώτης Γεώργιος Παπλωματάς. Ο Παπάς τον μύησε κι αυτόν. Ο Παπλωματάς διάλεξε το ψευδώνυμο Λυκούργος Λογοθέτης. Στα 1821, βρισκόταν στη Σάμο. Στις 14 Απριλίου, κατέπλευσαν δυο σπετσιώτικα πλοία. Ο Λυκούργος Λογοθέτης κι ο Κωνσταντίνος Λαχανάς συγκάλεσαν σύσκεψη. Νύχτα, 17 Απριλίου, έπεσαν στην τουρκική φρουρά και την εξολόθρευσαν. Στις 18, ύψωσαν την επαναστατική σημαία και βάδισαν εναντίον της Χώρας, όπου συγκεντρώνονταν οι τουρκικές αρχές.

Οι πρόκριτοι έβαλαν τον αγά, τον καδή και τους Τούρκους υπαλλήλους σε ένα καΐκι και τους πέρασαν στην απέναντι μικρασιατική παραλία. Οι Τούρκοι αντέδρασαν τον Ιούλιο. Στις 5 του μήνα, στόλος υπό τον Καρά Αλή έπιασε στο νησί. Οι Σαμιώτες αντιστάθηκαν γενναία κι απέκρουσαν όλες τις επιθέσεις. Στις 8, κατέπλευσε στη Σάμο η ελληνική μοίρα υπό τον Γιακουμάκη Τομπάζη. Ο Καρά Αλή προτίμησε να αποχωρήσει. Νέα τουρκική απόπειρα να καταληφθεί η Σάμος έγινε το 1824. Απέτυχε και αυτή.

Η ναυμαχία του Γέροντα:

Με τη Σάμο συνδέεται μια από τις μεγαλύτερες ναυμαχίες του Εικοσιένα, που έγινε στις 28 Σεπτεμβρίου 1824 και έμεινε γνωστή στην ιστορία ως η ναυμαχία του Γέροντα. Από τις αρχές του 1824, ο Οθωμανός σουλτάνος Μαχμούτ και ο κεντίβης της Αιγύπτου, ο φιλόδοξος Μωχάμετ Άλη, αποφάσισαν να συμπράξουν για τη συντριβή της ελληνικής εξέγερσης. Το στρατηγικό τους σχέδιο ήταν να υποτάξουν τα νησιά του Αιγαίου, που αποτελούσαν τους αιμοδοτές της επανάστασης, και στη συνέχεια να αποβιβάσουν στην Πελοπόννησο για να εξαλείψουν κάθε επαναστατική εστία.

Το Μάιο του 1824 ο αιγυπτιακός στόλος κατέστρεψε την Κάσο. Τον Ιούνιο του ίδιου χρόνου ο τουρκικός στόλος υπό τον Χοσρέφ κατόρθωσε να συντρίψει την ηρωική αντίσταση των Ψαριανών. Ήταν φανερό πως αμέσως μετά θα χτυπούσε τη Σάμο.

Μπροστά στον διαγραφόμενο θανάσιμο κίνδυνο, η κυβέρνηση του Γιώργη Κουντουριώτη αποφάσισε να κινητοποιήσει τον ελληνικό στόλο. Οι Σπετσιώτες ξεκίνησαν με επικεφαλής το ναύαρχο Κολαντρούτσο και οι Υδραίои με τον αντιναύαρχο Σαχτούρη. Στις 30 Ιουλίου

1824 μπήκαν στο στενό πορθμό που χωρίζει τη Σάμο από τις μικρασιατικές.

Σαράντα οκτώ τουρκικά πλοiάρια ήταν έτοιμα να αποβιβάσουν στρατό στη Σάμο, αλλά στη θέα των ελληνικών πλοiων ανέκρουσαν πρύμνα και κατέφυγαν στον κάβο της Αγίας Μαρίνας, όπου είχε ναυλοχήσει η αρμάδα. Ο Χοσρέφ επιχείρησε να βγάλει το στόλο του έξω, αλλά από το στενό πορθμό δεν μπόρεσαν να βγουν περισσότερα από 18 πλοiα. Την εποχή εκείνη τα ελληνικά πυρπολικά είχαν γίνει ο φόβος και ο τρόμος των Τούρκων. Μόλις είδαν τα μπουρλότα να ανοίγουν πανιά, τα τουρκικά σκάφη έσπευσαν να βγουν από το στενό.

Την επομένη, 1^η Αυγούστου, καταφέρνουν να βγουν στον πορθμό 42 τουρκικά πλοiα, με επικεφαλής τη ναυαρχίδα του Χοσρέφ. Ο Σαχτούρης έδωσε το σύνθημα να επιτεθούν τα πυρπολικά, αλλά τα πληρώματα δίστασαν. Την κρίσιμη ώρα, εμφανίστηκε στην περιοχή ο Κωνσταντίνος Κανάρης.

Απ' όλα τα πλοiα ξεχώριζε η φρεγάτα με το όνομα «Μπουρλότ Κορκμάζ», («Ατρόμητη στα Μπουρλότα»). Πάνω της εκτός από το πλήρωμα βρίσκονταν μέχρι χίλιοι στρατιώτες, έτοιμοι για απόβαση στη Σάμο. Ο Κανάρης την τίναξε στον αέρα. Το ίδιο έκαναν με άλλα πλοiα ο Βατικιώτης, ο Ματζώρος, ο Ραφαλιάς. Γύρω στους 2.000 Τούρκοι έχασαν τη ζωή τους εκείνη την ημέρα. Οι ελληνικές απώλειες ήταν δύο ναύτες από το πλήρωμα του Κανάρη, ένας Ψαριανός και ένας από τα Βουρλά της Μικράς Ασίας.

Ο ηττημένος τουρκικός στόλος αποσύρθηκε στη Ρόδο με στόχο να ενωθεί με τον αιγυπτιακό και ενεργώντας από κοινού να κατατροπώσουν τα καράβια των επαναστατών. Την ίδια ώρα, οι Υδραίιοι υπό τον Ανδρέα Μιαούλη και οι Σπετσιώτες κινητοποιούσαν και άλλα πλοiα. Η συνάντηση των ελληνικών ναυτικών δυνάμεων έγινε στις 20 Αυγούστου στο νησάκι Λειψοί, ανάμεσα στην Πάτμο και τη Λέρο.

Σε συμβούλιο που πραγματοποιήθηκε στη ναυαρχίδα του Μιαούλη αποφασίστηκε να αιφνιδιάσουν τον εχθρό μέσα στο αγκυροβόλιό του, στο Μπουντρούμι, την αρχαία Αλικαρνασσό. Παρ' όλο που κατόρθωσαν να δημιουργήσουν αναταραχή στον τουρκοαιγυπτιακό στόλο, η έκβασή της ναυμαχίας ήταν αμφίρροπη. Καθώς ο καιρός χειροτέρευε, ο Μιαούλης έδωσε σήμα να αποσυρθεί ο ελληνικός στόλος στον κόλπο του Τσανταρλή, πίσω από τον κάβο του Γέροντα.

Η αποφασιστική σύγκρουση έγινε στις 28 Σεπτεμβρίου. Τα ελληνικά πλοία βρέθηκαν στην αρχή σε δεινή θέση και, επειδή έπνεε άνεμος αντίπλωρος, κινδύνευσαν να περικυκλωθούν από τον εχθρό. Όμως η ψυχραιμία του Μιαούλη και το γεγονός ότι την κρίσιμη στιγμή άλλαξε η φορά του ανέμου, επιτρέποντας δύσκολους και παράτολμους στρατηγικούς ελιγμούς, έσωσαν την κατάσταση. Τα πυρπολικά έδρασαν και πάλι.

Η αποφασιστική στιγμή για την έκβαση της ναυμαχίας ήταν όταν τα πυρπολικά του Βατικιώτη και του Θεοχάρη κόλλησαν πάνω στη ναυαρχίδα της Τύνιδας. Ήταν μια ωραία φρεγάτα με 44 κανόνια, ναυπηγημένη στη Μασσαλία. Πάνω της, εκτός από το πλήρωμα (περίπου εφτακόσιοι ναύτες και πυροβολητές), βρίσκονταν και οχτακόσιοι Αιγύπτιοι πολεμιστές. Ζήτημα είναι αν κάποιοι έμειναν ζωντανοί. Η πλάστιγγα της νίκης έγειρε στο πλευρό των Ελλήνων. Ο εχθρός έχασε το ηθικό του. Ο πανικός έφερε τη διάλυση.

Αποτέλεσμα της νίκης στον Γέροντα ήταν να επιβραδυνθεί για αρκετούς μήνες η απόβαση του αιγυπτιακού εκστρατευτικού σώματος στην Πελοπόννησο.

Η ένωση με την Ελλάδα:

Το νησί έμεινε στην Οθωμανική αυτοκρατορία με το Πρωτόκολλο του Λονδίνου (1830) που όμως προέβλεπε καθεστώς αυτονομίας, με ηγεμόνα που θα διορίζε η Υψηλή Πύλη. Πρώτος ηγεμόνας ήταν ο Στέφανος Βογορίδης. Πάτησε στο νησί μόνο μια φορά. Έμενε μόνιμα στην Κωνσταντινούπολη και διοικούσε με «τοποτηρητές», οι οποίοι ενδιαφέρονταν μόνο για το πλιάτσικο. Με τον ηγεμόνα να καρπώνεται τους φόρους. Στα 1849, οι Σαμιώτες πήραν τα όπλα κι επαναστάτησαν. Ο τουρκικός στρατός που στάλθηκε εναντίον τους, δεν κατάφερε να τους ησυχάσει. Ο Βογορίδης υποχρεώθηκε να παραιτηθεί.

Η υπό τον Θεμιστοκλή Σοφούλη επανάσταση ξέσπασε στα 1907. Στα 1912, η Σάμος ήταν ελληνική. Η επαναστατική κυβέρνηση του Θεμιστοκλή Σοφούλη παραιτήθηκε το 1914, όταν στη Σάμο εγκαταστάθηκαν και τυπικά οι ελληνικές αρχές.

(Έθνος της Κυριακής, 2001 – 2002) (τελευταία επεξεργασία, 1.3.2010)